

synet udgave af kritikken af akademikerne som den herskende klasse, behandlersamfundet og hvad de ny-konservative kritikere af velfærdssamfundet ellers har formuleret af bon mot'er på det seneste. Og hvad mere er, denne kritik hos Orwell er ikke konservativ, men repræsentativ for det bedste i den demokratiske, oprindelige socialisme, som Stig Møller udmærket påviser det, selv om han insisterer på at kalde denne socialisme for utopisk.

Min læsning af Per Stig Møllers essay er ikke uvenligt ment. Langt hen deler jeg kritikken af det umyndiggørende, statslige behandlersamfund, hvor en hel del – men ikke alle – kommandoposter er bemandet med akademikere i positioner, der får dem til at føle sig ansvarlige for magten og derved glemmer de intellektuelles egentlige rolle: at kritisere magten i alle dens former fra en uafhængig position, også uafhængig af egne, snævre klasseinteresser. Men reducerer man Orwell til dette budskab, fjerner man lige netop den sammensathed og ægte uafhængighed i hans tænkning, der gør ham værd at læse i dag. Og det er værd at læse Orwell i dag – næsten mere end nogensinde før.

For mig at se er det netop kombinationen af en kritik af stalinismen (og dens forudsætning, leninismen) og kapitalismen, af magttænkningen og vidensmonopolet, der udgør det libertære – eller som det hedder i sproget fra en anden politisk tradition, det ægte, det folkeligt-demokratiske – ved Orwells analyser. Som Stig Møller helt rigtigt gør opmærksom på, var Orwell ikke pessimist, men nærede en dyb tillid til "almindelige" menneskers evne til at løse deres egne – og dermed samfundets – problemer, hvis de bare fik lov for magthaverne, hvem disse end er.

Men modsat Per Stig Møller var Orwell ikke blind for de anonyme kræfters magt i det kapitalistiske samfund. Han baserede sin kritik af magten på en kritik af alle former for ulighed. Det kan man meget vel kalde for utopisk, forstået som urealistisk eller idealistisk socialisme, men en sådan erkendelse af de grundlæggende magt- og misforhold er det eneste mulige grundlag for en kritik af den statsliggørelse af samfundet, der raser fremad i øjeblikket. En statsliggørelse, der rummer langt større totalitære muligheder for styring end den trods al brutalitet ret enfoldige, politiske totalitarisme i 1930'erne, som Orwell direkte havde i tankerne, da han skrev. Først når man opfatter kapitalismen som system, bliver det muligt at opfatte magtkoncentrationen og anonymiseringen som andet og mere end onde menneskers anslag.

Uffe Østergård

Thorsten Barring Olesen, Nils Arne Sørensen og Uffe Østergård, "Fascismen i Italien. Brud og kontinuitet i Italiens historie efter 1800", *Den Jyske Historiker*, nr. 27-28, Århus: Modtryk, 1984, 276 s., 195,00 kr.

Det er forholdsvis sjældent, at der på dansk kommer bøger som på et videnskabeligt niveau giver en sammenfattende indføring i det politiske system i Italien. Der er både her i landet og i udlandet en udpræget tendens til at overse det italienske politiske system, idet opmærksomheden først og fremmest koncentrerer sig om su-

synet udgave af kritikken af akademikerne som den herskende klasse, behandlersamfundet og hvad de ny-konservative kritikere af velfærdssamfundet ellers har formuleret af bon mot'er på det seneste. Og hvad mere er, denne kritik hos Orwell er ikke konservativ, men repræsentativ for det bedste i den demokratiske, oprindelige socialisme, som Stig Møller udmærket påviser det, selv om han insisterer på at kalde denne socialisme for utopisk.

Min læsning af Per Stig Møllers essay er ikke uvenligt ment. Langt hen deler jeg kritikken af det umyndiggørende, statslige behandlersamfund, hvor en hel del – men ikke alle – kommandoposter er bemandet med akademikere i positioner, der får dem til at føle sig ansvarlige for magten og derved glemmer de intellektuelles egentlige rolle: at kritisere magten i alle dens former fra en uafhængig position, også uafhængig af egne, snævre klasseinteresser. Men reducerer man Orwell til dette budskab, fjerner man lige netop den sammensathed og ægte uafhængighed i hans tænkning, der gør ham værd at læse i dag. Og det er værd at læse Orwell i dag – næsten mere end nogensinde før.

For mig at se er det netop kombinationen af en kritik af stalinismen (og dens forudsætning, leninismen) og kapitalismen, af magttænkningen og vidensmonopolet, der udgør det libertære – eller som det hedder i sproget fra en anden politisk tradition, det ægte, det folkeligt-demokratiske – ved Orwells analyser. Som Stig Møller helt rigtigt gør opmærksom på, var Orwell ikke pessimist, men nærede en dyb tillid til "almindelige" menneskers evne til at løse deres egne – og dermed samfundets – problemer, hvis de bare fik lov for magthaverne, hvem disse end er.

Men modsat Per Stig Møller var Orwell ikke blind for de anonyme kræfters magt i det kapitalistiske samfund. Han baserede sin kritik af magten på en kritik af alle former for ulighed. Det kan man meget vel kalde for utopisk, forstået som urealistisk eller idealistisk socialisme, men en sådan erkendelse af de grundlæggende magt- og misforhold er det eneste mulige grundlag for en kritik af den statsliggørelse af samfundet, der raser fremad i øjeblikket. En statsliggørelse, der rummer langt større totalitære muligheder for styring end den trods al brutalitet ret enfoldige, politiske totalitarisme i 1930'erne, som Orwell direkte havde i tankerne, da han skrev. Først når man opfatter kapitalismen som system, bliver det muligt at opfatte magtkoncentrationen og anonymiseringen som andet og mere end onde menneskers anslag.

Uffe Østergård

Thorsten Barring Olesen, Nils Arne Sørensen og Uffe Østergård, "Fascismen i Italien. Brud og kontinuitet i Italiens historie efter 1800", *Den Jyske Historiker*, nr. 27-28, Århus: Modtryk, 1984, 276 s., 195,00 kr.

Det er forholdsvis sjældent, at der på dansk kommer bøger som på et videnskabeligt niveau giver en sammenfattende indføring i det politiske system i Italien. Der er både her i landet og i udlandet en udpræget tendens til at overse det italienske politiske system, idet opmærksomheden først og fremmest koncentrerer sig om su-

permagterne, USA og Sovjetunionen, og de historiske stormagter i Europa: Storbritannien, Frankrig og Tyskland. Da den politiske udvikling i Italien imidlertid rummer en række træk, som kan være velegnede til at belyse demokratiske systemers funktionsmåde og funktionsvanskeligheder, må denne bog om fascismen i Italien hilses meget velkommen. Der er nemlig ikke blot tale om et specialstudie af et politisk fænomen, som mange i dag ønsker at glemme eller henføre til en fjern fortid. Der er i høj grad tale om en bred indføring i forudsætningerne for dagens politik i Italien, hvorfor undertitlen næsten er mere sigende for bogens indhold og i hvert fald for dens anvendelighed i bredere kredse.

Forfatterne anfører i deres forord, at de vil anvende fascismen som en nøgle til Italiens historie ved at fremdrage de træk i den italienske udvikling, som muliggjorde – om end ikke nødvendiggjorde – fascismen, og ved at påvise den arv, som fascismen efterlod til den unge republik, der blev etableret i 1946-47. Navnlig fascismens forudsætninger er der gjort meget ud af. På de første 100 sider gives der en forholdsvis grundig fremstilling af samlingen af de mange italienske stater i forrige århundrede, af landets deltagelse i den første verdenskrig, og af de borgerkrigslignende tilstande, der førte til overgangen til fascisme i årene 1922-25. Derimod er den fascistiske arv til efterkrigstidens republik mere stedmoderligt behandlet i et kapitel om "antifascismens epoke?", der nok er bogens svageste, og i den kortfattede afslutning. Ud fra en politologisk betragtning ville det have været ønskeligt, om forfatterne havde gjort mere ud af at analysere, hvordan den fascistiske periode har påvirket den efterfølgende politiske udvikling, og hvilken betydning den fortsat har i dag. En sådan analyse ville formodentlig også i højere grad have demonstreret det relevante i at gå videre med undersøgelser af det fascistiske fænomen.

Bogens centrale del behandler indgående opbygningen af den fascistiske stat, organiseringen af økonomien under det fascistiske regime, fascismens offentlighedsformer, spørgsmålet om befolkningens opbakning bag fascismen samt fascismens udenrigspolitik. Her er det navnlig interessant at bemærke, hvor vage og indbyrdes modstridende de fascistiske ideer om staten egentlig var, og i hvor høj grad den faktiske centralisering af magten, som fandt sted, respekterede en række eksterne magtgruppers interesser.

Selv om bogen i sin overordnede disposition er kronologisk, gøres der inden for behandlingen af de enkelte perioder og emner meget ud af, foruden at beskrive og fortolke det historiske udviklingsforløb, også at redegøre for den relevante litteratur og de centrale teoretiske uoverensstemmelser i forbindelse med forståelsen af disse perioder og emner. Forfatternes teoretiske udgangspunkt må nok karakteriseres som marxistisk, men der er tale om en ganske udogmatisk og åben marxisme, som måske snarere bør betegnes som en materialistisk historieopfattelse. Skal man kritisere forfatterne på dette punkt, må det snarere være, fordi de er så åbne og fremlægger så mange forskellige argumenter og fortolkninger, at det kan være svært at se, hvad de selv mener, og hvorfor de mener det, som de udtrykker en mening om. Det er imidlertid velgørende, at der utvunget refereres både til marxistiske og "borgerlige" teoretikere og historikere, og at kritikken lige så ofte rammer marxisterne som de "borgerlige". Det er så af mindre betydning, at nogle besynderlige marxistiske germanismer som "herskabsform" og "herskabsudøvel-

se" ikke er blevet luget ud. På enkelte punkter skinner rester af marxistisk dogmatik måske igennem. For eksempel er påstanden om, at småborgerskabet og mellemklasserne er fascismens sociale grundlag kun svagt, for ikke at sige slet ikke, dokumenteret (pp. 100-103). Det er meget muligt, at påstanden er holdbar. Det vises blot ikke på overbevisende måde. Forfatterne redegør selv for vanskelighederne ved at få et præcist billede af fascismens rødder, men de tal, som de præsenterer, dokumenterer ikke deres påstand, og tallenes tale bortforklares eller bortfortolkes uden nærmere dokumentation. Til trods for dette usikre grundlag fremstår påstanden om fascismens sociale grundlag i stadig stigende grad som en fastslået kendsgerning (se for eksempel p. 191).

Bogen påkalder sig ganske afgjort politologisk interesse, idet den ikke blot behandler Italiens politiske historie, styreformer og magtforhold, men også forsøger at anvende politologiske begreber. Det væsentlige i denne forbindelse er den bevidste bestræbelse på at bygge bro mellem disciplinerne. En lidt løs terminologi (for eksempel samtidig anvendelse af "elite" og "borgerskab") virker ikke meningsforstyrrende. Værre er den stedvise mangel på begrebsafklaring og lidt uheldige begrebsanvendelse. Der gøres for eksempel for lidt ud af at få afklaret, hvad "passiv konsensus" til fascismen egentlig var udtryk for, og derfor bliver diskussionen af det væsentlige emne om befolkningens tilslutning til fascismen noget uklar (pp. 186-192). Det er også uheldigt, at det fascistiske regime afslutningsvis betegnes som et "polykrati", fordi der hermed ikke tænkes på det, som Robert A. Dahl forbinder med den nært beslægtede term "polyarki", og fordi den præcise forskel mellem fascisme og henholdsvis totalitarisme og pluralisme derfor fremstår som noget uafklaret.

De anførte kritikpunkter skal ikke tages som udtryk for, at politologisk interesserede skal gå uden om denne bog. Der er tale om en både spændende og ret enestående indføring i det italienske politiske system. Bogen er særdeles veloplagt og veiskrevet. Den historiske og analytiske fremstilling krydres jævnlige med relevante skønlitterære indskud, og billedmaterialet tilføjer forståelsen en ekstra dimension. Sidst, men ikke mindst, afsluttes bogen med en endog meget fyldig og kyndig litteraturorientering, som må være særdeles nyttig for enhver, der vil sætte sig ind i det overordentlig spændende politiske system i Italien.

Palle Svensson

Cato Wadel, *Det skjulte arbejde*, Oslo: Universitetsforlaget, 1984, 120,00 Nkr.

Det er samfundsforskerens opgave at afdække det skjulte arbejde. Således sammenfatter forfatteren til bogen *Det skjulte arbejde* sin hovedpointe, og det har været hans ærinde i en række bøger og artikler gennem de senere år. I denne bog analyserer han arbejde i en samfundsmæssig og kulturel sammenhæng, og hans konklusion er, at det, som til enhver tid opfattes som arbejde, afhænger af den samfundsmæssige organisation og de kulturelle værdier. Dermed bliver det også styret af samfundsmæssig magt, som altså også indebærer magten til at definere,